

Kent ve Maneviyat

Ömer Demiryürek *

Erşahin, S. & Erşahin, Z. (Ed.)
Kent ve Maneviyat.
Ankara, 2020, İdealkent Yayınları

Tarih boyunca insan(lar) sahip olduğu eşyaya ve içinde yaşadığı çevreye şekil ve anlam verme çabası içinde olmuştur. Yeryüzünde hayatın başlaması ve doğa koşullarının insanları barınak inşa etmeye zorlamasıyla başlayan bu amansız çaba, zaman ve mekânın sunmuş olduğu imkanlar ve şartlar dahilinde farklılaşarak bugünlere ulaşmıştır.

Bir kente dışarıdan bakmak, onu sadece fiziksel mekanları aracılığıyla anlamaya çalışmak, puslu bir gözlük camından çevreyi seyretmeye benzer. Kent, ilk bakışta kendi cazibesinden ve geçmişinden ödün vererek bazı gerçekliklerini onu anlamak isteyen kişiye karşı görünür kılar fakat bu sadece buz dağının görünen kısmıdır.

Kent ve Maneviyat kitabı, maneviyyat gibi peşinen soyut kavramlarla ifade edilen ve kabul edilen bir hakikati insan kadar gerçek, hayat kadar çeşitli ve farklı boyutlarıyla ele alması bakımından iyi bir başucu kaynağı olarak kabul edilebilir. Her biri birbirinden farklı ancak tek bir derdi olan ve tek bir ortak paydada bütünsellik yakalayan metinleri içeren kitabın dili ve içeriği herhangi bir akademik alt yapıya sahip olmayan kişiler için bile oldukça yalın, açık ve sadedir. Bununla birlikte bazı yazarlar okuyucunun zihninde derin etkiler bırakmak ve her bir cümlesinde derin manaları mercek altına alınmasını gerekli kılacak şekilde vurgulu ve bir o kadarda etkileyici cümleler kullanmaktan da kendileri mahrum bırakmamıştır. En nihayetinde bu kitap için kenti, onun baş mimarı olan insanı ve kenti kent yapan insan zihninin somut ürünü olan mekanlarını maneviyyat gibi bir olgu etrafında araştırmak isteyen meraklı zihinler için oldukça doyurucu ve hafızada derin manalar bırakan bir kitap olduğu söylenirse abartılmış sayılmaz.

Kitabın, kente yönelik manevi bakış açısını geniş bir pencereden ele alması, farklı tarihi kimliklerin ve olayların detayına inmesi bakımından literatür için önemli bir kaynak olduğu söylenebilir. Kitap iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölüm olan *'Kavram ve Kuramlarıyla Kent Maneviyatı'* başlığı altında yazarlar genel olarak kentin değişen ve farklılaşan pratikleri bağlamında dönüşen maneviyyat algısını, kent kültürünün ve şehir iktisadının gelişimini ve özellikle de Mekke, Medine, Kudüs gibi

* YL Öğr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

E-mail: omerdemiryurek343@gmail.com

Orcid: <http://orcid.org/0000-0003-1885-1308>

Geliş Tarihi: 04.06.2020 ■ Kabul Tarihi: 25.06.2021

geçmişin ve geleceğin kutsalı olarak kabul edilen yerlerin analizlerine odaklanmaktadır. İlk bölümde maneviyat başlığı özellikle İslam dininin merkezi olarak kabul edilen Mekke ve Medine gibi şehirlerin yanında Kudüs gibi İslam'ın aydınlattığı kutsal şehirler ve ifade ettikleri anlamlar üzerinden ayrıntılandırılmaya çalışılmıştır. Özellikle tüm şehirlerin başı ve insanlığın ana yurdu olan Mekke ve onun merkezinde bulunan, her gün belirli saatlerde hangi milletten, renkten ve ırktan olduğu fark etmeksizin yüzünü döndüğü Kabe'de ahireti dünyadan ayıran gizli perdeler kaldırılır ve adeta mahşer aleminin kalabalığının ve dehşetinin ön provası yapılır. *Değişmez mutlak merkez olan Kâbe'nin etrafında dolanarak Kâbe'yi tavaf edenler, o değişmez varlığı her an, her yeni adımda farklı bir mesafeden, farklı bir ışık altında, farklı bir açıdan görmektedirler. Bu yaradılışın bir zaruretidir, bir kaderdir* (Cansever, 2016).

Tarihi süreçte İslam medeniyetinin ortaya çıkması, gelişmesi ve yayılması, tam anlamıyla ne kendinden önceki ve ne de kendinden sonraki medeniyetlere benzemektedir (Sarıçam, Erşahin, 2021). İnsanlığın Mekke'den Medine'ye göç ederek başlattığı hicret yılları Müslümanların gittikleri şehirleri eriştikleri beldeleri camilerle, okullarla, çarşılarla, kervansaraylarla donatmasıyla meyvelerini cihanın dört yanında baki ve görünür kılmıştır.

S. Ökten, şehri sadece fiziki boyutları ile değil mekanlarının taşıdığı manevi değerler aracılığıyla da tanımlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. E. Nazif Gürdoğan İslam'ın en kutsal ikinci şehri olan ve hicretle beraber medeniyetin de merkezi olarak kabul edilen Medine Şehri'nden hareketle şehir olgusunu dünya ve ahiret saadetini içinde barındıracak şekilde kolektif olarak ele almaktadır.

M. Erdem, şehir kavramını daha çok yerli ve milli bir arka planda ele almaktadır. Bununla birlikte bir şehri şehir yapan mahalle, ev, ibadethane gibi mekanların zamanla yerli ve milli değerlerden uzaklaştığını ve yozlaşmaya uğradığını da belirtmektedir. K. Sarıkavak şehir, zaman ve mekan kavramlarına dinsel ve felsefi bir bakış açısıyla yaklaşarak İslam şehri ve devletinin egemen olduğu coğrafyalardaki kentlerin fiziki ve manevi retoriğine dikkat çekmeye çalışmaktadır.

R. Yaparel, insanı varlıklar alemi içerisinde en üst seviyeye çıkaran ve onu diğer mahlukatlardan ayıran en önemli özelliğin ahlakilik olması noktasından hareket ederek özellikle modern kent yaşamının karmaşası ve amansız koşuşturması içinde insanın ruhen içinde bulunduğu çöküntü durumundan bahsetmektedir. B. A. Çetinkaya, Tevhid esasına göre şekillenen İslam şehir ve medeniyetini Hz. Peygamberin Medine'si ve Farabi'nin El-Medinetü'l-Fazıla'sında bahsettiği erdemli şehirden yola çıkarak açıklamaktadır. En nihayetinde de mükemmel toplumları oluşturmak için iyi bir ahlaki cemaatin oluşturulması gerekliliğini vurgulanmaktadır.

A.C. Haksever, göçebelikten yerleşik hayat düzenine geçişte şehrin önemini tartışırken, şehrin nev-i şahsına münhasır bir kültürü, kimliği, geçmişi ve geleceği olduğundan yola çıkarak şehrin, salt olarak insanların üzerinde yaşadığı ve hayatlarını orada devam ettirdikleri coğrafi kısıtlamaların ötesinde bir anlama sahip olduğunu belirtmektedir. Ayrıca şehirlerin içinde barındırdığı kitlelerin bir aynası olduğu gerçeğini İbn-i Arabi'nin şehir ve insan görüşüyle detaylandırmaktadır. O. Şimşek, şehirleri mekân-anlam ve toplumsal-kültürel bağlamlardan yola çıkarak Türk- İslam medeniyeti içerisinde tevhidi şehir zihniyetin simalarına ışık tutmaktadır.

K. Bülbül, insanın sosyal bir varlık olduğunu ve ilk insandan günümüze kadar tek başına yaşamayı beceremediği için sürekli olarak diğer insanlarla ve topluluklara etkileşime girdiğini belirtmektedir. Bununla beraber şehir ile insan arasında diyalektik bir ilişki kurarak küreselleşme ile gelen ve karşı karşıya olduğumuz yeni dönemi daha iyi analiz etmeye yarayacak olan yöntemlerin keşfedilmesi gerekliliğini de vurgulamaktadır.

E. Ergül, kent ve medeniyet arasındaki ilişkiyi Farabi'nin barışın, bilginin ve bilgeliğin başkenti olan Bağdat'ı, Mevlana'nın aşkın ve maneviyatın başkenti olarak gördüğü Konya'sı, Sadi'nin alimler ve şairler beşiği olarak gördüğü Şiraz'ı, İbn-i Haldun'un yıldızlar gibi parlak bilginler kenti olarak gördüğü Kahire'si ve en nihayetinde de Abdurahman Cami'nin bilim, bilgelik ve Sanat'ın başkenti olarak nitelendirdiği Herat kentinden yola çıkarak açıklamaya çalışmaktadır. Z. Erşahin kentin ruh sağlığı ve maneviyat üzerindeki etkilerine odaklanarak sağlıklı şehirlerin kriterlerine ve sürdürülebilirliği ilişkili esasları tartışmaktadır.

Kitabın ikinci kısmı olan *'Kurumlarıyla Kent Maneviyatı'* bölümünde ise kent maneviyatı, şehrin kentsel hayatın döndüğü işyerleri ve ibadethaneler gibi yerlerdeki karşılığına ve işlevine göre irdelenmektedir. Kitabın bu bölümünde konu birinci bölümdeki ele alınmış biçiminden farklı olarak daha çok kahvehaneler, kiraathaneler, mezarlıklar, cemevleri gibi mekanlar ve aile gibi toplumsal kurumların etkileri aracılığıyla detaylandırılmıştır. Böylece kitabın ilk bölümünde Mekke, Medine, Kudüs gibi doğrudan şehirler vasıtasıyla ele alınan kente yönelik manevi bakış, ikinci bölümde yerini daha mikro ölçekli olan kentsel mekanlar bağlamına bırakmıştır. İnsanın doğayı keşfetmesi ve belirli işlerde ehil olmaya başlamasıyla, herkesten kaçınılmaz olarak riayet etmesi beklenen toplumsal yaşama ve çalışma hayatına ilişkin temel ahlaki prensiplerin ortaya konulması eş zamanlı olmuştur. Modern kentler her zaman hız ve dinamizmin, anlık değişim ritminin canlı tutulduğu yerler olagelmiştir. Büyük ve modern kentler farklı rüzgarlara yelken açması, farklılıkları içinde barındırması, yenilik ve değişmelerin ilk ilan edildiği yerler olması nedeniyle çoğulcu, demokratik zihinlerin her zaman ilk durağı olagelmiştir. *Artık küreselleşmiş bir dünyada yerel kalmak, toplumsal sefaletin ve alçalmanın bir göstergesidir* (Bauman, 2012).

A. N. Serinsu, kent mekânlarında anlam küremizi şekillendiren ve genişleten manevi değerlerin izlenimlerini Anadolu örneği üzerinden yaş ve yaş almak gibi kavramlarla ilişkilendirerek tartışmaktadır. M. F. Uşan, işçi ve işyeri bağlamından yola çıkarak insanların hayatta kalabilmek ve temel ihtiyaçlarını giderebilmek için gününün neredeyse tamamına yakını geçirdiği işyerinde de maneviyat iklimine hitap eden bir ortamın bulunmasının zorunluluğundan bahsetmektedir.

A. Uslu, her canlının en nihayetinde başına geleceği ölüm hakikati ve ebedi evi/yurdu olan mezarlıkların insanın psikolojik, sosyolojik ve dini tutumuyla yakından ilintili olduğunu vurgulamaktadır. D. M. Doğan, kent mekanlarının anlam kazanmasında ve şehirlerin geçmişinin anlamlandırılmasında orada bulunan büyük şahsiyetlere ait olan mezarların önemine dikkat çekmektedir.

D. Arık, insanoğlunun kutsalla buluştuğu mekanlar olan mabetlerin işlevine ve gelişen inanç turizminin insanların dini duygu ve inancını pekiştirmesinin yanı sıra pek çok sosyal fonksiyonu da gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Ö. Güngör, Türk

toplumsal yapısının bir parçası olan Alevileri ve onların inançlarının merkezini teşkil eden cemevlerini tarihsel aidiyet ve kimliğin muhafazasında sahip olduğu işlevleri üzerinden analiz etmektedir. İ. Çapcıoğlu, insanın doğuştan itibaren sahip olduğu öz kimliğini şekillendiren kültürel örüntüler, değerler ve inançlar kümesinin var olduğunu ve zamanla da bu özsel nitelikleri kendi soyundan gelen kişilere aktardığını böylece su gibi hayati olan manevi/soyut değerlerin nesilden nesle ulaştığını belirtmektedir.

E. Burcu Yılmaz, esas olarak ticari bir ürün olan kahvenin gelinen noktada kazandığı sosyal ve edebi boyuta değinerek kahve kültürü etrafında oluşan kıraathaneler ile ötekilerle karşılaşma ve sosyalleşme mekânı olarak görülen kahvehanelerin kentin kültürel- biyografik görünümde sahip olduğu işlevi irdelemektedir.

S. Parin, geleneksel toplumsal kodların hakim olduğu sosyolojik yapılardaki ölüm olayının gündelik hayatı oldukça katı bir şekilde etkilediğini belirtmektedir. Ölen kişinin arkasından düzenlenen cenaze törenlerinin kentte maneviyatı yeniden inşa etmesi işlevine de sosyolojik bir bakış açısıyla ayrı bir parantez açmaktadır.

İ. E. Arıoğlu, kent ve maneviyat bağlamını diğer yazarlardan farklı olarak el sanatları ve geleneksel- kültürel meslekler üzerinden kurmaktadır.

F. Koca, şehirleri hem ekonomik hem de kültürel anlamda elde edilen birikimin nesilden nesle aktarıldığı ana merkezler olarak kabul etmektedir. Müzik ile üretilen manevi değer(ler) toplumsal hayata canlılık katan önemli unsurlardan biri olmakla birlikte şehirlerdeki olumsuz atmosferin ortadan kalkmasına da büyük katkı sağladığını belirtmektedir. N. Boz, günümüzün teknolojik imkanları ve dijitalleşmenin değişen ve zayıflayan anlam ve maneviyat dünyamıza yönelik etkilerini tartışmaktadır.

G. Doğan, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Beş Şehir'inden ve Yeşilçam filmlerinde sergilenen 1990'lar sonrası toplumsal gerçekçi anlayıştan yola çıkarak kentin zaman içinde değişen retoriğine ışık tutmaktadır.

B. Topuz Demir – Y. Uğur, şehrin hala önemli bir idari birimi olmakla birlikte zamanın farklılaşan koşullarının getirdiği değişimler neticesinde sosyal bir mekân olma özelliğini yitiren mahallelerin toplumsal değerlerin üretilmesi ve idamesindeki rolü üzerinde durmaktadır. S. Erşahin, modern Türkiye'nin kentleşme pratikleri içerisinde mabedlerin önemine ve işlevine Yahya Kemal ve Necip Fazıl'ın dizelerini referans vererek temellendirmektedir.

Bu çalışmada esas olarak vurgulanmak istenen kent ile maneviyatın iç içe olduğu 'kent maneviyatı' hakikati yazarların ortaya koymuş olduğu farklı argümanlar tarafından başarılı bir şekilde ortaya konarak amacına ulaştığı söylenebilir. Tüm bunlarla birlikte kitapta insan tecrübesinin en başından itibaren kolektif bir boyutunu ifade eden maneviyat alanının insanın psikolojik, biyolojik ve sosyal boyutlarını etkilediği vurgusu da ihmal edilmemiştir.

Kaynakça

- Fisher, G. (Der.). (2015). *Arabs and empires before İslam*. Oxford: Oxford University Press
Gök, M. (2018). *İslam tarihi ve medeniyetinde İskenderiye şehri*. Ankara: Gece Kitaplığı.

- Hitti, Ph. K. (2011). *Siyasi ve kültürel İslâm tarihi*. (Salih Tuğ, Çev.) İstanbul: MÜİF Yayınları.
- İğnadius E. I. B. (2005). *Saçılmış inciler Süryanilerin yazınsal tarihi*. (Zeki Demir, Çev.) İstanbul: İstanbul Süryani Ortodoks Metropolitliği
- Salvesen, A. (2008). Jacob of edessa's life and work: a biographical sketch. Bas ter haar romeny (Der.), *Jacob of Edessa and the Syriac Culture of His Day* içinde (s. 1-10) Leiden-Boston: Brill
- Şenel, S. (2018). *Emevîler döneminde tercüme faaliyetleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya